

Paralleelid: endised jalgpallipõlgajad Eesti ja Sloveenia

Valikgrupivastane Sloveenia on üpris samasuguse jalgpallisaatusega kui meigi: jalgpall muutus sealgi kuue- ja seitsmekümnendatel sõimusõnaks ning sellest distantseerumine väljendas üleolekut ülejäänud liitriigi osadest. Kuid nüüd on asjalood muutunud, kunagine paraadala suusatamine oma ainuvõimu kaotanud.

INDREK SCHWEDE

Huvitaval kombel on Eesti ja Sloveenia jalgpalli saatusel mitu ühesugust joont. Mõlemas riigis on muuhulgas tegemist olnud rahvussuhetega oma territooriumi sees ning laiemalt liitriigi (vastavalt Nõukogude Liidu ja Jugoslaavia) kontekstis.

Samamoodi nagu Eestis oli ka Sloveenias jalgpall suurim publikuala 20. sajandi algusest kuni 1960. aastateni. Veel 1964. aastal kogus kohalik vastasseis Ljubljana Olimpija ja Maribori vahel 19 994 pealtvaatajat ning vutti käis vaatamas kultuurieliit. Eesti jalgpall mängis aastatel 1960 ja 1961 Nõukogude Liidu kõrgliigas ning tõi Kadrioru staadionile suurriigi tippklubisid, mida käisid vaatamas tuhanded pealtvaatajad. Kui Eestis tapsid jalgpalli eelkõige kohalikud spordijuhid, kelle tööle andsid hinnangu medalid ja punktid üleliidulistelt võistlustelt, siis Sloveenias muutus vutt eriti seitsmekümnendatel spordialaks, mis stimuleeris halvas mõttes inimeste ürgseid instinkte nagu korraga viha, sallimatus, ebaterve rõõm värava löömise üle jms. Mängijatest said juhmade inimeste sünonüümid. Olukord muutus läinud sajandi üheksakümnendate keskel, kui Sloveenia koondis muutus edukaks ja murdis end peagi tiitlivõistluste finaaltorniiridele.

Peter Stankovic Ljubljana ülikoolist küsib 2004. aastal ajakirjas European Journal of Cultural Studies avaldatud artiklis "Sport, rahvuslus ja jalgpalli nihkunud tähendused Sloveenias", kas jalgpalli populaarsuse tõus tulenes paranenud tulemustest. Ja vastab: kuna jalgpalli äkilisel populaarsuse langusel polnud pistmist tulemustega (klubidel olid need tagasihoidlikud nagunii ja rahvuskoondist Sloveenial polnudki), siis peab siin olema tegemist hulga keerulisemate põhjustega. Stankovic arutleb, kuidas sotsialism kaotas

SARNASUS EESTIGA
Jalgpalli eitamine aitas sloveenidel end ka eristada teistest föderatsiooni kuuluvatest osariikidest ja jalgpall sai Sloveenias erakordselt halvustava tähenduse.

ära klassierinevused ning ainsad ühiskondlikud vastuolud, mida küll ametlikult ei tunnustatud, olid rahvusvahelised. Kuidas sloveenid tundsid end Jugoslaavia ühendriigis serblaste kontrolli all olevatena, kuidas nende lõunanaabritest suuremad kokku-puuted Lääne-Euroopaga tingisid

Ragnar Klavan oli õnnestumisele väga lähedal.

kultuurierinevusi ning majanduslik üleolek liitriigi teistest osadest tähendas, et sloveenide tulu jaotati ümber vaesemate Jugoslaavia osade vahel. Majanduslik edu omakorda tingis immigratsiooni teistest liitriigi osadest ja sloveenide kartuse oma rahvusliku kestmise pärast olukorras, kus vaid kahemiljoniline rahvas on eriti võrreldes teiste lõunaslaavi föderaalosadega olnud rahvuslikult monoetniline. Need põhjused taaselustasid sloveenide rahvusluse ja koosmõjus teiste osariikide eraldumissooviga viisid Jugoslaavia lagunemiseni ning Sloveenia eraldumiseni 1991. aastal. Muuhulgas viis rahulolematuse Jugoslaaviaga 20. sajandi teisel poolel sloveenid kiiresti oma rahvusluse ümbermõtestamiseni: kui seni oli end tajutud eelkõige slaavi rahvana, siis nüüd "leiti" üles oma Austria-Ungari keisririigist mõjutatud omadused (millest veel vähem kui sajand tagasi omakorda end distantseeriti) nagu korraarmastus, tööeetika, puhtus, vastutustunne jms. See kõik oli muuseas näha ka Jalka seekordsel visiidil Sloveeniasse. Meie mõistes tavapärase slaavilusega pole sealmail midagi ühist. Kõikjal üle riigi valitseb erakordne puhtus ja korrastatus, välisilmelt käestlastud maju võis loendada ühe käe sõrmedel. Hoolitsetud tänavad ja aiad on Sloveenia märksõnu.

Rahvuse paleus – suusatamine

Jalgpalliga on kõigel eeltoodul otsene seos. Kuna poliitikast olid rahvustevahelised antagonismid endises Jugoslaavias tõrjutud, leidsid nad väljenduse mujal, eriti spordis. Stankovic kirjutab, et sloveeni rahvuslus leidis pesa Gorenjskas, maa põhjapoolses regioonis, mis paistab silma erilise puhtuse, korraarmastuse ja töökuse poolest ning mille elanikud ei armasta lulli lüüa. Gorenjska hakkas ka sloveenidele endile esindama kõike seda, mille poolest Sloveenia oli tuntud Jugoslaavias, ning selles piirkonnas hakati 1960–1970ndail looma uut sloveenlust. Kuna regioon paikneb Alpides, kus on head talisporditingimused, said lume ja jääga seotud spordialad Sloveenias väga populaarseks. Tulemused talispordis paranesid ja ühtlasi langes teiste alade prestiiž. Stankovic rõhutab, et nagu iga rahvuslik diskursus, oli ka sloveenia oma täis eeldusi oma rahvuslikust üleolekust ja tingimustes, kus poliitilised kanalid puudusid, esindas seda kõike suurepäraselt talisport. Kuna jalgpallis olid teised Jugoslaavia rahvad edukamad, elimineeriti see spordiala rahvuslikust diskursusest. Jalgpalli eitamine aitas sloveenidel end ka eristada teistest föderatsiooni kuuluvatest osariikidest ja jalgpall sai Sloveenias erakordselt

halbustava tähenduse. Simon Licen Washingtoni ülikoolist kirjutab ajakirjas Soccer & Society (5-6/2015), et sloveenidele oli jalgpall “Balkani” sport, millega peeti silmas Jugoslaavia vähem arenenud piirkondi, ja sellele vastandusid sloveenid kui suusarahvas. Stankovic lisab, et slaavlus sai sloveenidele ka laiskuse võrdkuju tähenduse.

“Eristumise nimel unustati Sloveenia jalgpalli ajalugu ja traditsioonid mõne aasta jooksul,” kirjutab Peter Stankovic. Sama hästi kehtib see lause ka Eesti jalgpalli saatuse kohta.

Üks tagajärg oli selge piiride tõmbamine niinimetatud õigete sloveenide ja sisserännanute vahele. Kui alguses võeti immigrante teistest Jugoslaavia osadest vastu üsna kenasti, siis sisserännu intensiivistudes asjaolud muutusid. 1980ndail moodustasid uusasukad rekordilised 10% elanikkonnast ning sloveenid tundsid end rahvuslikult ohustatuna (eestlased oma ühe miljoni rahvaarvu juures pidid taluma samal ajal ligi 40% immigrantide koormat). Immigrandid mängisid enesestmõistetavalt maailma populaarseimat mängu, mida sloveenid pidasid Stankovici järgi tõestuseks, et nad pole samavõrd “tsiviliseeritud” kui sloveenid. Jalgpall seostus sloveenidele “mahajäämusega”. Stankovic juhib tähelepanu, et samal ajal ei märganud sloveenide rahvuslik

diskursus, et Lääne-Euroopas, millega end identifitseeriti ning kuhu endi arvates enesestmõistetavalt kuulusi, oli jalgpall erakordselt populaarne. See vastuolu polnud probleemiks kuni üheksakümnendate aastate teise pooleni.

Jalgpalli naasmine

Sama kiiresti kui jalgpall rahvuslikust mälust kustutati, võeti see uuesti omaks. Kusjuures edu juures olid osalisteks immigrantide esimese või teise põlvkonna esindajad, kes moodustasid sajandivahetusel ligi poole koondisest. Nõnda võttis rahvuslus omaks ka need osatäitjad, kelle vastu senine jalgpallivaenulikkus oli sihitud. Stankovici sõnul osutus jalgpall positiivseks ühiskonna liitjaks, vähendades eelarvamusi riigi vähemusrahvaste suhtes ning kaasates sloveenlusse eri vorme. Samas rõhutab Stankovic, et see kehtib paraku parema haridusega inimeste, noore põlvkonna ja linnades elava ühiskonna osa puhul.

Stankovic viitab Sloveenia antropoloogile Vesna V. Godinale, kelle järgi vähemusrahvaste osalemine jalgpallikoondises üksnes taastoodab nende marginaliseeritud staatust, sest enese tõestamiseks ja saavutamaks “normaalse” ja “hea” sloveeni reputatsiooni, nõutakse neilt erilisi tegusid. Sama tähelepanekut on korratud ka Eesti meedias

Foto: Gertrud Alatare

Nii sloveeni kui eesti jalgpallurid on pidanud jalgpalli prestiiži pärast oma kodumaal võitlema.

Foto: Gertrud Alatare

Sloveeniale on jalgpall jälle tähtis.

kohalike muulaste kohta: venelased on "head" üksnes siis, kui löövad värvavaid Eesti koondise kasuks.

Eestiga sarnaseid paralleele on hulgi: meiegi tundsi me seitsme- ja kaheksakümnendatel aastatel uhkust kui rahvas, kes ei mängi jalgpalli, ja üritasime sedaviisi tõmmata eraldusjoont endi ja ülejäänud Nõukogude Liidu vahele, pidades end paremaks nii majanduslikult kui kultuuriliselt. Harrastasime niinimetatud intelligentseid spordialasid nagu korvpall, võrkpall, kergejõustik ja suusatamine. Tundsi me uhkust, kui meid nimetati Nõukogude Liidu kõige läänelikumaks liiduvabariigiks. Oleme arvanud, et individuaalspordialad sobivad meile paremini. Meilgi peeti (murdmaa)suusatamist üksvahe rahvus-

likuks spordialaks. Aga tänapäeval on meilgi jalgpall murdnud end popkultuuri (näiteks Hendrik Sal-Salleri "Jalgpall on parem kui seks" ja Kojamehe laulud jpm).

Sloveenias aitas jalgpalli rehabiliteerida edukus: koondis on jõudnud 2000. aasta EM- ning 2002. ja 2010. aasta MM-finaalturniirile. Eestis on jalgpalli mentaalne naasmine nõudnud rohkem aega, kuid harrastajate arv (ületab korvpalli näitaja enam kui kaks korda), koondisele kaasaelamine ning koduliiga edukas arendamine on teinud vutist meie noorte esimese valiku. Käime oma sloveenidest saatusekaaslastega sama rada. ■

Vaata ka lk 14–15

Foto: Gertrud Alatare

Eesti fännid Mariboris omasid toetamas.

SUUSATAMINE VS. JALGPALL

Ajakirjas Kinesiologia Slovenica (2/2005) avaldatud artiklis "Ühe mündi kaks külge: suusatamine ja jalgpall Sloveenia rahvuse ehitamise protsessis" kirjeldab Gregor Starc kahe nimetatud spordiala vastandlike tähendusi lähiajaloo. Jugoslaavia eksistentsi viimasel kümnendil asutatud Sloveenia spordiennustus toetas (mäe)suusatamist ning rõhutas oma rahvuslike loosungitega, et raha läheb just Sloveenia, mitte Jugoslaavia (keda tegelikult esindati) suusatajaile. Jugoslaaviale toodud võite nimetati Sloveeniale kuuluvaiks.

"Suusatamine oli vabaduse eufemism," kirjutab Starc ja märgib, et jalgpalli seostati kõigega, mis oli halb. Jugoslaavia jalgpallureid mõnitati meedias. Sloveene peeti olemuslikult individuaalade tegijaiks ning mitesobivaiks sportmängudes edu saavutamiseks. Kui Sloveenia pääses 2000. aasta EM-finaalturniirile, ühinesid rivaalitsevate klubide poolehoidjad koondise toetajaiks ning seni vutifänne huligaanideks nimetanud ajakirjandus hakkas jalgpalli imetlema. Sloveenia koondise valgel särgil on roheline siksak, mis kujutab riigi kõrgeimat mäetippu, sloveenluse püha paika Triglavi. Kolm populaarset rokkmuusikut tegid laulu, mille pealkiri – "Sloveenia liigub" – ei muutunud kiiresti mitte ainult jalgpallikoondise, vaid ka peagi Euroopa Liitu astuva riigi üheks tunnuslauseks ja leidis kasutamist juhtiva partei poolt parlamendivalimistel. Jalgpall lülitus kiiresti rahvuslikku ikonograafiasse ja rahvuskoondise hümnist sai üleriigiline hitt.

Starc märgib, et üks laulu loonud rokkmuusikuist, Zoran Predin oli kaheksakümnendail loonud aga laulu mäesuusatamisest, mis oli inspireeritud legendaarsest mäesuusatajast Bojan Križajst ja kus sloveenlust võrreldi slaalomiga.

Mäesuusatamine sai esimesed tagasilöögid hooajal 1997/1998, mil kaotati esimest korda Horvaatia konkurentidele ning olümpial, kus põruti, ka Bosnia ja Hertsegoviina sportlasele. Jalgpall sai võrdseks suusatamisega ning võttis üle selle epiiteedi, mida omistati tervele rahvale: tagasihoidlikkus, distsipliin, kõva töö. Ometi on suusatamise ja jalgpalli tähendus tänaseni paljudele vastandlikud: esimene on puhas sloveenide ja teine Balkani ala. Kuigi jalgpalli kaudu ühiskond sloveenistub.